
De weg uit het dal

DR. B. DE VRIES*

Over de grondtrekken van een beleid dat de Nederlandse economie uit het dal moet voeren, tekent zich onder economen een vrij grote mate van consensus af: matiging van de arbeidskosten en energiekosten, ombuiging van het stijgingstempo van de collectieve uitgaven en een conjuncturele verlaging van de collectieve-lastendruk om appreciatie van de gulden tegen te gaan en onderbezetting van de productiecapaciteit te voorkomen zijn de elementen van dat beleid. Herstel van de economie is echter niet alleen een economisch maar ook een bestuurlijk vraagstuk. Het bestuurlijke aspect betreft het scheppen van waarborgen om te voorkomen dat politici onder druk van goed georganiseerde belangengroepen de reflatiemarge, die in de economie onmiskenbaar aanwezig is, gebruiken voor een verdere expansie van de collectieve uitgaven. De ombuigingspijn moet geleden worden. Ook het monetaire instrumentarium biedt geen vluchtweegen om daaraan te ontkomen. De auteur bespreekt in dit artikel economische en bestuurlijke aspecten van een economisch herstelbeleid.

Inleiding

Economie is gelukkig nog altijd voor een belangrijk deel „political economy”. Dat blijkt wel uit de intensieve wijze waarop vele economen het afgelopen jaar hebben deelgenomen aan de publieke discussie over het in dit land gevoerde c.q. te voeren sociaal-economisch beleid.

Ogenschijnlijk lijkt het daarbij alsof er nogal wat verdeeldheid heerst. Ombuigers staan tegenover omhoogspiralers, voorstanders van gericht tegenover die van globaal beleid. Monetaristen lijken een andere benadering voor te staan dan keynesianen, die vooral in reële grootheden denken. En daar doorheen loopt dan nog een discussie over de vraag welke normen het geschiktst zijn om weer wat meer structuur te geven aan het chaotisch geworden begrotingsbeleid.

Mijn stelling is dat deze tegenstellingen weliswaar bestaan, maar zeer aanzienlijk versterkt worden door een onderliggend bestuurlijk spanningsveld. Als we dat spanningsveld uit de wereld kunnen helpen zal blijken dat we het over het te voeren beleid veel gemakkelijker eens kunnen worden.

Grondtrekken van een beleid

Over de grondtrekken van een beleid dat ons uit het dal moet voeren, bestaat naar mijn overtuiging geen diepgaand meningsverschil onder economen. Wezenlijk voor herstel van onze open economie is de versterking van de marktsector. Onmisbare voorwaarden daarvoor zijn matiging van arbeids-, rente- en energiekosten, verbetering van de financiële structuur van bedrijven en een investeringsvriendelijk klimaat. Pas nadat op deze wijze een basis is gelegd kan een meer gericht industriebeleid resultaat opleveren. In een open economie als de onze is het bewaken van een sterke internationale concurrentiepositie nu eenmaal een randvoorwaarde voor elk beleid dat gericht is op handhaving van welvaart en werkgelegenheid. Ik denk dat er een vrij grote mate van consensus

bestaat dat het exportscenario in deze zin een belangrijke plaats behoort in te nemen in elk herstelplan.

Een tweede wezenlijk punt, waarover naar mijn indruk een communis opinio aan het groeien is, is dat de oplossing van onze problemen niet naderbij gebracht wordt door te pogen het verlies aan werkgelegenheid in de marktsector te (over)compenseren door een steeds verdergaande uitdijing van de collectieve sector. Theoretisch is dat denkbaar, zoals Van den Doel bij herhaling heeft aangetoond. In de praktijk blijkt dat de voortgaande stijging van de collectieve-lastendruk die hiervoor nodig is, allerlei negatieve reacties in de samenleving oproept, waardoor de neerwaartse spiraal versterkt wordt en de weerstand vanuit de samenleving tegen de overheidsbureaucratie toeneemt. Die weerstand uit zich in een groeiend zwart en grijs circuit, in de toenemende moeite die fiscus en bedrijfsverenigingen hebben om belastingen en sociale premies binnen te krijgen en in de vraagtekens die in steeds bredere kring worden geplaatst bij de zegeningen van de verzorgingsstaat en het sturend vermogen van de overheid op economisch terrein. Zelfs de taboes rond ons stelsel van sociale zekerheid worden geleidelijk doorbroken.

Tegen deze achtergrond verwacht ik dat er in brede kring steun te verwachten is voor de gedachte dat een voortgaande structurele vergroting van de collectieve sector in verhouding tot de marktsector niet gewenst is. Operationeler geformuleerd betekent dat dat de totale groei van de collectieve uitgaven in de pas zou moeten lopen met de trendmatige groei van het nationaal inkomen. Daarbij kan er over worden getwist of uitgavenstijgingen die een typisch conjunctureel karakter hebben, zoals stijgende werkloosheidsuitkeringen, in de toetsing betrokken moeten worden. Ik zie twee redenen om dat wel te doen, nl.:

* Lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal voor het CDA.

- het afsluiten van begrotingspolitieke vluchtwezen; en
- het inbouwen van enige zekerheid dat het voorgestane beleid eerder zal resulteren in een structurele verkleining dan vergroting van het aandeel van de collectieve uitgaven in het nationaal inkomen.

Een derde punt waarover overeenstemming zou moeten kunnen worden bereikt, is dat het beleid erop gericht moet zijn een neerwaartse spiraal te voorkomen 1). Onderbezetting die gepaard gaat met een riant overschot op de lopende rekening van de betalingsbalans is een solide aanwijzing dat we nationaal gezien beschikken over een reflatiemarge. Het niet benutten daarvan houdt het risico in van een voortdurende opwaartse druk op de koers van de gulden, waardoor de versterking van de internationale concurrentiepositie, die beoogd en bereikt wordt door een op kostenmatiging gericht beleid, grotendeels ongedaan wordt gemaakt (zie de jongste aanpassing van de wisselkoersverhoudingen in het EMS).

Ombuigen en refleren staan in deze gedachtengang niet haaks op elkaar, maar vormen als het ware de uitdrukking van de structurele en de conjuncturele component van het beleid. Ombuigen is nodig om de collectieve uitgaven af te stemmen op de structurele ontwikkeling en wel op zodanige wijze dat geen structurele verzwarende van de collectieve-lastendruk behoef op te treden; dit geldt zowel de belasting- als de premiesfeer. Invulling van deze component van het beleid bij een verwachte trendmatige economische groei van nauwelijks 1% vereist zonder twijfel een veel krachtadiger beleid dan welk kabinet tot dusver ook heeft weten te ontwikkelen. Gelet op de getoonde vindingsrijkheid van zowel regering als parlement is het van groot belang dat alle vluchtwezen daarbij zoveel mogelijk worden afgesloten.

Hierin ligt een zeer krachtig bestuurlijk argument besloten om de reflatiemarge niet te laten gebruiken voor het verrichten van tijdelijke hogere uitgaven c.q. debudgettering. De grens tussen tijdelijk en niet-tijdelijk is in de praktijk moeilijk te trekken; vooral als de tijdelijkheid een aantal jaren voortbestaat is het uitermate moeilijk om weer van de betrokken uitgaven c.q. voorzieningen af te komen. Dit pleit ervoor om de reflatiemarge uitsluitend te gebruiken voor conjuncturele lastenverlichtingen, zowel in de belasting- als de premiesfeer. Punt van discussie kan daarbij zijn, in welke verhouding die lastenverlichting ten goede moet komen aan werkgevers en werknemers. Juist waar het reflatiebeleid er primair op gericht is onderbezetting van productiecapaciteit tegen te gaan, zal de lastenverlichting naar mijn oordeel voor een belangrijk deel ten goede komen aan de koopkracht van de consument, dus van werknemers en uitkeringstrekkers.

Het wegwerken van onderbezettingsverliezen kan een niet onbelangrijke bijdrage leveren aan rendementsherstel en investeringslust. Aanvulling met gerichte investeringsprikkels en maatregelen ter versterking van de vermogensstructuur kan daarnaast nodig zijn om de investeringen weer op gang te helpen. Een zich geleidelijk herstellende marktsector zal vervolgens weer een grotere bijdrage gaan leveren aan de financiering van de collectieve sector. De neerwaartse spiraal kan aldus worden omgebogen in een opwaartse.

De grondtrekken van het hiervoor geschetste driesporenbeleid kunnen als volgt worden samengevat:

1. krachtige voortzetting van het op matiging van arbeidskosten en energiekosten gerichte beleid; over dit punt bestaat, voor zover ik kan beoordelen, nauwelijks meningsverschil tussen economen en adviesinstanties van de regering;
2. een krachtadig ombuigingsbeleid dat het stijgingstempo van de overheidsuitgaven en de uitgaven voor de sociale zekerheid in de pas laat lopen met de trendmatige groei van het nationaal inkomen (dit lijkt de teneur van de boodschap van Weitenberg, Le Blanc 2), Duisenberg 3), Zijlstra, het VNO enz.);
3. conjuncturele verlaging van de collectieve-lastendruk ten einde een ongewenste opwaartse druk op de guldenkoers te voorkomen, onderbezetting tegen te gaan en bij te dra-

gen tot verhoging van de winsten c.q. verlaging van de arbeidsinkomensquote (dit sluit aan op elementen uit de opvattingen van Schouten, Kuipers 4), Hempen 5), Hoffman, Gans 6), Pen 7) enz.).

Uiteraard geldt ook voor dit scenario dat het tempo waarin het werkt, sterk mede bepaald wordt door de externe situatie. Bij een ongunstige internationale ontwikkeling werkt het tegen de stroom in; als het internationale tij ten goede keert zal het ons extra vaart verschaffen.

Bestuurlijke kant

Hiervoor is al gewezen op het bestuurlijke argument dat er tegen pleit om een reflatiemarge te benutten voor tijdelijke extra uitgaven. Die vluchtweg is na 1973 zoveel bewandeld dat bestuurders er nachtmerries aan overgehouden hebben 8). Er werd toen geen krachtig beleid gevoerd om de kostenontwikkeling voor het bedrijfsleven dienstbaar te maken aan herstel van onze ernstig verzwakte internationale concurrentiepositie. Er werd geen krachtadig beleid gevoerd om de structurele groei van de collectieve uitgaven af te stemmen op een verwachte lagere trendmatige groei van het nationaal inkomen.

Het enige wat gebeurde was dat een aanvankelijk nog aanzienlijke reflatiemarge werd benut door een geweldige expansie van de collectieve uitgaven, waardoor de onderliggende zwakte van onze economie enige jaren gemaskeerd werd. Het reflatiebeleid werkte toen als het ware als een nationaal verdovingsmiddel. Doordat onze concurrentiepositie inmiddels verder verslechterde vloede echter een toenemend deel van de extra koopkracht af naar buitenlandse goederen, met als gevolg dat de lopende rekening van de betalingsbalans zelfs een tekort ging vertonen.

Het is volstrekt duidelijk dat herhaling van dit recept de kansen op gezondmaking van de patiënt niet vergroot. Toch denk ik dat het vooral de vrees voor deze herhaling is die ertoe leidt dat bestuurders tegenwoordig zo sterk geneigd zijn om hun stekels overeind te zetten, zodra de term reflatiemarge zelfs maar valt. Die vrees is volstrekt begrijpelijk. Oppervlakkig gezien lijkt het immers nogal tegenstrijdig om tegelijkertijd te pleiten voor een krachtig bezuinigingsbeleid en een expansief begrotingsbeleid. Als er toch een beleid gevoerd wordt dat erop gericht is de bestedingen op peil te houden, waarom zullen we dan eerst met veel pijn en moeite allerlei bezuinigingen doorvoeren en vervolgens de opbrengst daarvan weer weggeven in de vorm van belasting- en premieverlaging? Het terugschroeven van collectieve voorzieningen roept — zoals de afgelopen jaren is gebleken — sterke weerstand op, vooral van goed georganiseerde belangengroepen.

Doorzetten van bezuinigingen vereist onder zulke omstandigheden buitengewoon veel moed; meer moed wellicht dan verwacht mag worden van politici die nog lang niet ontgroeid zijn aan de mentaliteit van de lange Sinterklaasavond waar Steenkamp zo beeldend over sprak. Het kan dan wijs beleid lijken om politici maar wat kort te houden. Zo in de trant van: laat ze eerst hun matigings- en ombuigingshuiswerk maar eens goed maken, dan kunnen we later nog wel eens praten over een reflatiemarge 9). Hoe begrijpelijk die

1) Uit het *Centraal Economisch Plan 1982* blijkt dat alle binnenlandse bestedingscomponenten in 1982 zullen dalen.

2) Zie b.v. *Binnenlands Bestuur*, 20 maart 1981.

3) De Nederlandsche Bank, *Verslag over het jaar 1981*, Amsterdam, 1982.

4) *De Economist*, jg. 129, 1981, blz. 58-104.

5) *ESB*, 24 februari/3 maart 1982.

6) *NRC Handelsblad*, 9 en 10 december 1981.

7) *Economisch Dagblad*, 16 april 1982.

8) Het jongste jaarverslag van de President van De Nederlandsche Bank is daar een duidelijk bewijs van.

9) Meys, bij de presentatie van het jaarverslag van de NIB, 1981.

houding ook mag zijn, het gevaar ervan is dat we doorslaan naar het andere uiterste. Alle nadruk valt dan op het matigingsbeleid en het ombuigingsbeleid, terwijl de bestedingszide wordt vergeten. Ondanks het zeer hoge financieringstekort ben ik bevreesd dat we toch de afgelopen jaren steeds meer in deze eenzijdigheid zijn vervallen.

Ons op loonkostenmatiging gericht beleid heeft duidelijk succes gehad. Weliswaar zijn de energiekosten voor veel bedrijfstakken nog steeds te hoog, maar per saldo is onze internationale concurrentiepositie duidelijk verbeterd. Dat wordt bevestigd door de relatief krachtige groei van onze uitvoer. Die uitvoergroei verschaft ruimte voor een positieve reactie van de binnenlandse bestedingen. Blijft die uit dan is de kans groot dat het overschot op de lopende rekening zich vertaalt in appreciatie van de gulden, waardoor het matigingsbeleid grotendeels ontkracht wordt (10).

Matigen, ombuigen en refleren zijn daarom sporen die simultaan moeten worden bereden. Wie er een volgtijdelijke operatie van wil maken — door het refleren voorlopig maar een poosje uit te stellen — loopt het risico in een uitzichtloze neerwaartse spiraal terecht te komen.

De mate waarin gerefleerd moet worden hangt uitsluitend af van de omvang van het overschot op de lopende rekening en de mate van onderbezetting van de productiecapaciteit. Het gegeven dat het financieringstekort een historisch hoogtepunt heeft bereikt kan dus geen doorslaggevend argument zijn om staande te houden dat er al voldoende gerefleerd wordt. Maar wie zal het bestuurders kwalijk nemen als zij zich verzetten tegen een nog verdere vergroting van het financieringstekort, wanneer zij constateren dat dat tot op heden steeds gebeurt om het saneren van de overheidsfinanciën op de lange baan te kunnen schuiven. Er komt nu eenmaal onherroepelijk een moment dat het financieringstekort terug moet naar het structureel aanvaardbare niveau. Willen we op dat moment niet met een dramatische ombuigingsschok worden geconfronteerd of met de noodzaak van een drastische verhoging van ons toch al te hoge peil van collectieve lasten, dan dient deze vluchtweg nu te worden geblokkeerd.

Hoe bereik je dat? Naar mijn oordeel ligt hier inderdaad een zeer wezenlijk probleem. Van groot belang voor de oplossing daarvan lijkt mij de terugkeer tot een trendmatig begrotingsbeleid, zoals onder meer bepleit door Haselbekke (11). Dat verschaft een besluitvormingskader dat aanspoort tot de gewenste discipline, maar op zich waarborgt het die discipline nog niet. Om zulk gedrag te bevorderen zou het besluitvormingsproces zo moeten worden georganiseerd dat het gebruik maken van de reflatiemarge als het ware functioneert als bonus voor een geslaagd matigings- en ombuigingsbeleid. Juist omdat lastenverlichting de koopkrachtpijn van matiging en ombuigen tijdelijk kan verzachten, lijkt hier, op z'n minst in theorie, sprake van een goede combinatie. Het is dan ook niet verrassend dat deze combinatie in de voorstellen van verschillende auteurs is terug te vinden, evenals in de discussie die thans in de SER wordt gevoerd over het middellange-termijnbeleid. Mijn voorstel verschilt daarvan in zoverre dat niet alleen loonmatiging, maar ook een geslaagd ombuigingsbeleid een nadrukkelijke voorwaarde is voor lastenverlichting.

Ombuigingspijn

Dat het hierboven uitgezette driesporenbeleid om een harde aanpak vraagt, blijkt zodra we de consequenties ervan wat duidelijker maken.

Bij een trendmatige economische groei van ca. 1% ontstaat er voor de collectieve uitgaven een jaarlijkse ruimte van ca. f. 2,5 mrd. Alleen de groei van de rentelasten vergt de laatste jaren al een bedrag van ca. f. 3 mrd. Daarnaast groeit het aantal inkomensstrekkers ten laste van de collectieve sector (ambtenaren en uitkeringstrekkers) de komende jaren waarschijnlijk nog met zo'n 125.000 personen per jaar (oorzaken: vergrijzing en voortgaande groei van het aantal werklozen

en arbeidsongeschikten). Ook dat kost al gauw een miljard of drie per jaar. Een derde oorzaak van sterk stijgende overheidsuitgaven doet zich voor in de sfeer van de volkshuisvestingssubsidies. Willen we dan ook nog ruimte vrijmaken voor extra overheidsinvesteringen, lagere energietarieven voor de industrie en voor verlaging van het structurele niveau van het financieringstekort dan is het volstrekt duidelijk dat er elk jaar opnieuw een zeer forse ombuigingsproblematiek op tafel ligt. En dan hebben we het nog niet eens gehad over extra middelen voor plannen gericht op herverdeling van de beschikbare arbeid.

Hoe groot de problematiek precies is, hangt mede af van de reële ontwikkeling van de bruto inkomens in de collectieve sector die voortvloeit uit de koppelingenmechanismen. Als het lukt de reële arbeidskostenontwikkeling in de particuliere sector op de minlijn te houden door telkens enkele procenten op de prijscompensatie te korten, dan verkleint dat — zeker op termijn — de ombuigingsproblematiek. Nog gunstiger zou het zijn, wanneer de matiging van de inkomens ten laste van de collectieve sector wat groter is dan in de marktsector. Ook met het oog op de bevordering van een goed werkende arbeidsmarkt is daarvoor veel te zeggen. De kwartaire sector heeft op jongeren momenteel duidelijk een aanzienlijk grotere aantrekkingskracht als werkgever dan de marktsector. Dat pleit voor een complex van maatregelen dat erop gericht is de aantrekkingskracht van de marktsector te vergroten.

In de sfeer van de sociale zekerheid kunnen goede argumenten worden gevonden om het stelsel restrictiever te maken, zowel wat betreft de toelatingscriteria als de uitkeringsniveaus. In beide gevallen gaat het echter om beperkte mogelijkheden. Terecht stelt Hempen (12) dan ook dat, nadat deze ingrepen verwerkt zijn, het groeiritme weer in belangrijke mate zal worden bepaald door de groei van het aantal inkomensstrekkers dat ten laste van de beide sectoren komt.

Ter wille van een grotere beheersbaarheid van de collectieve uitgaven — vooral in tijden dat er sprake is van een onevenredige toename van het aantal inkomensstrekkers ten laste van die sector — is er voorts veel te zeggen om meer beheersmomenten in te bouwen. Anders gezegd: het aantal volautomatische koppelingen moet worden verminderd. Denkbaar is bij voorbeeld dat regering en parlement — na overleg met de sociale partners — bij de algemene beschouwingen over de begroting voor een komend jaar een norm vaststellen voor de macro-economisch aanvaardbare inkomensontwikkeling. De overheid zou zich vervolgens zelf aan die norm moeten houden in het arbeidsvoorwaardenoverleg met de ambtenarenorganisaties. Tevens zou deze norm dan als uitgangspunt kunnen dienen voor de verhoging van de sociale uitkeringen.

Wat betreft de particuliere sector lijkt de suggestie van Vermaat (13) te overwegen om overschrijding van de norm te beschouwen als een bewijs van meer dan normale draagkracht die ook een bijdrage ten behoeve van de collectieve sector of ten behoeve van een werkgelegenheidsfonds rechtvaardigt. Zo'n paardemiddel staat weliswaar op gespannen voet met vrije loononderhandelingen, maar is nog net iets beter dan een volstrekt geleide loonpolitiek. Wordt zo'n rem niet ingebouwd dan is het risico groot dat er tussen de collectieve sector en de marktsector haasje over met elkaar gaan spelen: het ene jaar loopt de marktsector uit op de collectieve sector en het jaar daarop wordt getracht de achterstand in te halen. Wie zich realiseert hoe sterk de maatschappelijke weerstanden tegen vrijwel elk van de hiervoor vermelde beleidsonderdelen nog steeds zijn, heeft denk ik alle reden om sceptisch te zijn ten aanzien van de kans dat er op afzienbare termijn veel van terecht komt.

10) Zie ook Post, in *Trouw*, 9 juni 1982.

11) *ESB*, 26 mei 1982.

12) *ESB*, 24 februari en 3 maart 1982.

13) *ESB*, 19 mei 1982.

Het monetaire instrumentarium

Die scepsis kan de vraag oproepen of er niet een minder riskant instrument dan het reflatiebeleid bestaat om een neerwaartse spiraal te voorkomen. Dat zou het monetaire instrument kunnen zijn.

Door de discontovoet bewust laag te houden, kan worden bereikt dat de liquiditeitsverruiming, die het gevolg is van een overschot op de lopende rekening, geneutraliseerd wordt door — veelal kortlopende — kapitaaluitvoer. Tegelijkertijd helpt dit beleid om de opwaartse druk op de gulden af te remmen. Een derde positief effect is de stimulans die een lage rentevoet op de investeringen heeft. Dat werkt langs twee wegen:

- er is een vuistregel die zegt, dat 1% renteverlaging f. 1 mrd. lastenverlichting voor het bedrijfsleven betekent; en
- een lagere rentevoet zal ertoe leiden dat de rentabiliteits-eisen die aan investeringsprojecten gesteld worden, kunnen worden verlaagd. Een lagere rentevoet kan bovendien een niet onbelangrijke stimulans verschaffen aan het herstel van de bedrijvigheid in de bouwnijverheid.

Deze argumenten pleiten er stellig voor om het monetaire instrumentarium niet zonder meer ter zijde te schuiven. De vraag is evenwel of het verstandig is al te sterk op dit instrument te leunen. Naar mijn mening is dat om de volgende redenen niet verstandig:

- a. het is uiterst onwaarschijnlijk dat het deflatoire effect van een geslaagd matigings- en ombuigingsbeleid voldoende zal worden gecompenseerd door het positieve effect dat via het monetaire instrumentarium op de investeringen kan worden uitgeoefend; anders gezegd: het positieve effect van een wat lagere rentevoet op de investeringen zal waarschijnlijk worden overgecompenseerd door het negatieve effect van toenemende onderbezetting;
- b. het is zeer de vraag of de opwaartse druk op de guldenkoers duurzaam kan worden geneutraliseerd door een relatief lage rentevoet; zeker in EMS-verband zal een positief saldo op de lopende rekening periodiek aanleiding geven tot speculaties omtrent een appreciatie van de gulden; als er in zulke situaties grote bedragen aan kortlopende tegoeden in het buitenland uitstaan, kunnen er gemakkelijk omvangrijke speculatieve geldstromen op gang komen, die het zeer moeilijk maken om effectieve revaluatie tegen te gaan, vooral wanneer daarop ook wordt aangedrongen door de partners in het EMS.
- c. voor zover het niet lukt om een geleidelijke appreciatie tegen te houden, wordt ook het beleid dat erop gericht is de rentevoet relatief laag te houden, gefrustreerd. Het vertrouwen in de kracht van een valuta wordt immers minder bepaald door in het verleden opgetreden appreciatie dan door de verwachting van mogelijke toekomstige waarde-stijging.

Mijn conclusie uit het voorgaande is dat de discontopolitiek het reflatie-instrument weliswaar op zinvolle wijze kan aanvullen, maar zeker niet kan vervangen. Wie dat wel probeert, kiest voor een beleidspakket dat ontoereikend is om — zeker in een guur internationaal klimaat — de neerwaartse spiraal te vermijden.

Deze conclusie wordt niet werkelijk aangetast wanneer tevens het verband tussen rentevoet en financieringstekort in de beschouwing wordt betrokken. Voor zover een hoog financieringstekort de rentevoet opstuwt, resulteert dat inderdaad in lastenverzwaring voor het bedrijfsleven en een verzwakking van de investeringsprikkel. Zowel op analytische als op empirische gronden mag echter worden aangenomen dat deze relatie nogal zwak is, zeker zolang het particuliere beroep op de kapitaalmarkt zo gering is. De ontwikkeling van de laatste maanden — een aanzienlijke daling van de rentevoet zonder een daarmee corresponderende daling van het financieringstekort — bevestigt dat.

Wel is het zo dat een hoge rentevoet het gevaar oproept van de hond die in zijn eigen staart bijt; door de sterk stijgende

rentelasten wordt de bestedingsimpuls die van een gegeven financieringstekort uitgaat steeds kleiner. Dit illustreert nog eens het grote belang van internationale inspanningen die gericht zijn op verlaging van het rentepeil.

Weinig fraai was naar mijn oordeel de recente discussie over de rol die monetaire financiering in de huidige situatie zou kunnen spelen. Monetaire financiering als zoveelste vluchtweg om de sanering van de overheidsfinanciën op de lange baan te schuiven acht ik verwerpelijk. Dat geldt evenzeer voor monetaire financiering als truc om de schatkist nagenoeg gratis aan extra middelen te helpen. Ik zie er daarbij nog van af dat uit een nadere discussie over het voorstel van Gans 14) om maar grote hoeveelheden schatkistpapier bij De Nederlandsche Bank te plaatsen, is gebleken dat dat minder goedkoop is dan hij suggereerde. Mijn stelling is dat zulk beleid — zeker in een periode waarin het particuliere bankwezen ruim in z'n liquiditeiten zit — eenvoudig in strijd is met de eisen van een gezond geldstelsel 15).

De vraag wel of niet monetair financieren dient louter op pragmatische gronden te worden beantwoord. Daarbij gaat het om de vraag of een gegeven financieringstekort voor een (groter) deel met kort geld kan worden gedekt. Daar valt veel voor te zeggen als de rentevoet op de geldmarkt gedurende langere tijd aanzienlijk lager ligt dan op de kapitaalmarkt. De ontlasting van de kapitaalmarkt die dan bereikt wordt, bevordert dan ook daar een verlaging van de rentevoet. Of zulk beleid ook op langere termijn lagere rentelasten voor de overheid oplevert, hangt af van de rentevoet waartegen uiteindelijk geconsolideerd wordt. De liquiditeitsverruiming die door monetaire financiering wordt gegenereerd, baart mij niet veel zorg onder de huidige omstandigheden. De kans dat daardoor extra inflatie wordt veroorzaakt, lijkt mij gering. Veel waarschijnlijker is dat de initiële verruiming van de geldhoeveelheid hetzij resulteert in een lagere omloopsnelheid dan wel zich zelf corrigeert doordat schuldaflossing vanuit de particuliere sector wordt uitgelokt.

Herverdeling van arbeid

Als het ons niet gelukt de motor van de economische groei weer op gang te krijgen, kunnen we het verder wel vergeten. Uitgaande van een nulgroei schat ik de jaarlijkse groei van het aantal niet-actieve inkomensstrekkers globaal op 150.000. Voor elk procent economische groei gaat daar ca. 50.000 af. Dat op zich illustreert al genoegzaam hoe groot de bijdrage is die 1% extra economische groei kan leveren aan het verzachten van de werkgelegenheidsproblematiek. Tegelijkertijd moet echter worden toegegeven dat het voorshands weinig realistisch lijkt om te verwachten dat met behulp van het hier voorgestelde beleid de groeivoet van 3-4% kan worden bereikt die nodig is om de werkloosheid geleidelijk weer tot normale proporties terug te brengen. Het ligt daarom voor de hand dit beleid te combineren met een beleid gericht op een gelijkmatiger verdeling van de beschikbare arbeid over allen die willen werken.

Toch ben ik geneigd ook bij grootscheepse plannen gericht op herverdeling van arbeid nogal wat vraagtekens te plaatsen. Ik noem de belangrijkste:

- de beloofde bijdrage aan de beperking van de werkloosheid komt alleen tot stand indien de herverdeling gepaard gaat met evenredige inkomensoffers; leidt het proces op welke wijze dan ook tot lastenverzwaring of beperking van de beslissingsruimte van ondernemingen dan is de kans groot dat het op herstel van de groei gerichte beleid wordt gefrustreerd; *het effect van beide soorten beleid op de werkloosheid zal dan tegenvallen;*
- voor zover herverdeling van arbeid gepaard gaat met inkomensoffers, zal die vooral ten koste gaan van alleen-

14) NRC Handelsblad, 9 en 10 december 1981.

15) Zie ook DNB, *Verslag over het jaar 1981*, Amsterdam, 1982.

staanden en alleenverdieners (waaronder steeds meer gescheiden vrouwen); hoe groter de inkomensoffers des te groter is de kans dat de thans nog niet verdienende partner van alleenverdieners als het ware de arbeidsmarkt wordt opgejaagd om het gezinsinkomen op peil te houden; dat kan enerzijds tot gevolg hebben dat van de nieuwe arbeidsplaatsen een groter deel dan verwacht toevalt aan personen die thans nog niet als werkzoekend staan geregistreerd en anderzijds dat de spanningen tussen huishoudens met en zonder dubbele inkomens toenemen; voor zover het laatste het geval is, mag tevens een toenemende weerstand van alleenverdieners worden verwacht om een deel van hun arbeidsplaats en inkomen af te staan aan personen die „slechts” een aanvullend inkomen verdienen.

Om bovenstaande redenen zou er veel voor te zeggen zijn om bij deeltijdbanen bewust voorrang te geven aan schoolverlaters. Daarmee zou de aanzuigende werking van deeltijdarbeid op gehuwde vrouwen wat kunnen worden beperkt, terwijl tegelijk de voor de toekomst en voor de maatschappelijke stabiliteit meest bedreigende vorm van werkloosheid, name-

lijk de jeugdwerkloosheid, gericht wordt bestreden. Dit zou met name het geval zijn wanneer de deeltijd baan kan worden gecombineerd met een voortgezette, vakgerichte opleiding.

Ter vermijding van misverstand wijs ik erop dat ik in het voorgaande geen pleidooi heb willen houden voor het tegenhouden van een spontane ontwikkeling in de richting van een meer gevarieerd aanbod van arbeidstijden. Evenmin is het de bedoeling gehuwde vrouwen van de arbeidsmarkt te weren. Wat wel bedoeld wordt, is dat het niet rationeel is om in naam van een eerlijker verdeling van inkomen en werk een beleid te voeren, waardoor het ene noch het andere wordt bereikt en waarvan het belangrijkste resultaat, namelijk de onevenredige groei van een nieuwe categorie werkzoekenden, juist geen beleidsdoel was. Ik sluit niet uit dat met name deze laatste zinnen reacties zullen oproepen die bevestigen dat het inderdaad gaat om een beleidspakket waarover economen het gemakkelijker met elkaar eens worden dan met een aantal belangengroepen.

B. de Vries